

Fragmenter av fortid – Historiens rolle i russisk samtidslitteratur

Ingunn Lunde

Oslo: Dreyers forlag 2019

208 sider. ISBN 9788282655057

Omtalt af **Jon Reinhardt-Larsen** [Ph.d.-stipendiat, Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet, jrl@cas.au.dk]

Siden Sovjetunionens sammenbrud – og særligt efter Putins magtovertagelse – har det officielle Rusland betragtet historien som en ressource, en form for symbolsk kapital, der anvendes til at legitimere den førte politik. Man har skabt en officiel fortælling og mindekultur, der promoverer patriotisme, kontinuitet og national enhed. Lærebøger i historie skrives efter statslige anvisninger, mens fejringen af sejren over nazismen i Den Store Fædrelandskrig bliver mere storslået og pompøs, for hvert år der går.

Over for den officielle fortælling står skønlitteraturen. Også her spiller fortiden en rolle, men hvor den officielle historie er abstrakt og lineær, er skønlitteraturens historieforståelse kendetegnet ved det konkrete og fragmentariske. På denne måde kan skønlitteraturen virke som et »nyanserende korrektiv« til den officielle fortælling. Det er i hvert fald udgangspunktet for Ingunn Lunde, professor i russisk ved Universitetet i Bergen, der i *Fragmenter av fortid* gennemgår historiens rolle i russisk samtidslitteratur.

Bogen er inddelt i seks kapitler, hvoraf de to første gennemgår henholdsvis udviklingen i det officielle Ruslands historierpolitik og tendenserne i den russiske skønlitteratur fra perestrojka og frem til i dag. Disse oversigtskapitler sætter rammen for de efterfølgende fire tematiske kapitler, hvor der går i dybden med udvalgte værker fra perioden 1999–2018, som på forskellig vis inddrager og gør brug af fortiden. I tredje kapitel ses der nærmere på historiebrugen i den dystopiske eller anti-utopiske litteratur eksemplificeret ved Tatjana Tolstaja og Dmitrij Glukhovskij. I fjerde kapitel gennemgås Mikhail Gigolasjvili, Svetlana Aleksijevitj og Vladimir Sorokin som tre vidt forskellige tilgange til, hvordan fortiden kan anvendes som kommentar på nutiden, uden at nutiden inddrages direkte. I femte kapitel ses der nærmere på Mikhail Sjisjkins og Evgenij Vodolazkins leg med tid og rum som udtryk for mindre politisk og mere kunstnerisk brug af historien. Endelig rettes blikket i sjette kapitel mod »mennesket i historien« eksemplificeret ved Zakhar

Prilepin og Guzel Jakhina, hvor der fokuseres på identifikation og indlevelse i de enkelte karakterer.

Der er tale om en yderst velstruktureret fremstilling, der både fungerer som generel introduktion til postsovjetisk russisk litteratur og som en dybdegående analyse af historiens rolle i denne. Bogens største styrke er dens detaljerighed i analyserne af de enkelte værker, der sikrer, at selv læsere, der ikke måtte være bekendt med den pågældende bog eller forfatter, kan følge med i argumentationen. Den tematiske inddeling udpensler endvidere diversiteten i den postsovjetiske russiske skønlitteratur og giver dermed et levende indblik både i de overordnede tendenser og i de enkelte forfatters universer. Det er litteraturen, der er bogens kernefokus, men denne sættes konstant i relation til den politiske samtid, i hvilken den er skabt, særligt i opposition til den officielle historiepolitik og mindekultur.

Udgangspunktet for Lunde er litteraturens lange traditioner »som essentiell del af samfunnsdebatten« i Rusland. Efter 70 år med en officiel og ideologisk styret kultur opstod der med Sovjetunionens sammenbrud nye muligheder for litteraturen til at genfinde sin historiske indflydelse. Lunde fremhæver skønlitteraturens store styrke som dens evne til at gøre historien partikulær og konkret frem for den officielle historiefortællings mere generelle og abstrakte karakter. I dagens Rusland kommer dette for eksempel til udtryk i Gigolasjvilis og Sorokins portrætter af Ivan den Grusomme og dennes tid, der tilføjer adskillige lag til systemets endimensionelle glorificering. Lunde ser dermed litteraturen som et »refleksjonsrom«, der kan skabe »nyanserende korrektiver« til den officielle fortælling og på denne måde bidrage til det russiske samfunds forsøg på »å få bukt med« eller »mestre fortiden«.

Det er svært ikke at følge Lunde i, at skønlitterære fremstillinger partikulære og konkrete fortællinger ræsonnerer dybere hos læsere end officiel eller akademisk historieskrivning, da læserne lettere kan identificere sig med, og leve sig ind i, historien; bare sammenlign Aleksandr Solsjenitsyns *En dag i Ivan Denisovitjs liv* med en akademisk fremstilling om Gulag. Men i sit forsvar for skønlitteraturens potentiale synes Lunde at glemme det kritiske blik. Skønlitteraturen kommer nærmest til at fremstå som det russiske samfunds eneste troværdige kilde til fortiden. Her havde det klædt fremstillingen med en anelse flere nuancer, da man med rette kan hævde, at skønlitteraturens partikulære og konkrete skildringer, hvor meget de end måtte indeholde »tvetydighed, fortolkning, spørgsmål og refleksjon«, ofte blot er partsindlæg med en anden agenda end den officielle historieskrivning. Dette illustreres for eksempel af Lundes egen behandling af Aleksijevitj. Selv om hendes bøger fremstår som autentiske polyfoniske vidnesbyrd, kan man tydeligt spore Aleksijevitjs redigerende hånd, dels i form vidnesbyrdenes sproglige ensartethed og dels i de konkrete ændringer i enkelte vidnesbyrd fra udgave til udgave af samme værk.

Som faghistoriker må jeg hævde, at en egentlig nuanceret forståelse af fortiden netop findes i de mere generelle og abstrakte domme, som den videnskabelige historieskrivning tilbyder gennem systematisk og kritisk stillingtagen. Og en sådan eksisterer nu engang også i Rusland. Lunde skal naturligvis ikke lægges til last, at den

videnskabelige historieskrivning ikke behandles indgående, da værket jo beskæftiger sig med skønlitteratur. Alligevel havde det klædt fremstillingen, hvis den blot var blevet inddraget, om ikke andet for at skabe et nuanceret korrektiv til det polariserede billede, som ellers tegnes af en officiel fortælling versus et skønlitterært alternativ.

Denne kritik står dog ikke i vejen for Lundes udgangspunkt, at skønlitteraturen *kan* spille en afgørende og konstruktiv samfundsrolle. Hendes analyser demonstrer, at skønlitteraturen kan forstås som et refleksionsrum, og at den i det postsovjetiske Rusland har genfundet sit potentiale som alternativ til de officielle narrativer. Som introduktion til postsovjetisk russisk litteratur fremstår *Fragmenter av fortid* derfor overvejende som en fin grundbog.